

РОЗВИТОК СИСТЕМИ СТРАХУВАННЯ ДЕПОЗИТІВ

DEVELOPMENT OF THE DEPOSIT INSURANCE SCHEME

Страховання депозитів – це один із інструментів, що використовується для захисту банківської системи від банківської паніки. Основна функція страхування депозитів – забезпечити спокій вкладників у випадку, коли банк стикається із фінансовими проблемами. Проте, цей захист викликає багато спірних питань. Спочатку страхування банківських депозитів було запроваджене для уникнення панічного вилучення банківських вкладів і до цього часу воно відіграє важливу роль у вирішенні проблем банківської паніки. В статті розкривається розвиток систем страхування депозитів у світі та різноманітні операційні моделі. Зокрема увага приділяється різним періодам розвитку цих систем, а також мірі їх можливостей та охопту діяльності, включаючи останні зміни, що були запроваджені після глобальної фінансової кризи.

Ключові слова: банківська криза, страхування, страхування депозитів, ліміт страхування депозитів, моделі страхування депозитів.

Страхование депозитов – это один из инструментов, который используется для защиты банковской системы от банковской паники. Основная функция страхования депозитов – обеспечить спокойствие вкладчиков в случае, когда банк сталкивается с финансовыми проблемами. Однако, эта защита вызывает много спорных вопросов. Сначала страхования банковских депозитов было введено во избежание пани-

ческого изъятия банковских вкладов и до сих пор оно играет важную роль в решении проблем банковской паники. В статье раскрывается развитие систем страхования депозитов в мире и различные операционные модели. В частности внимание уделяется различным периодам развития этих систем, а также степени их возможностей и охвата деятельности, включая последние изменения, которые были введены после глобального финансового кризиса.

Ключевые слова: банковский кризис, страхование, страхование депозитов, лимит страхования депозитов, модели страхования депозитов.

Deposit insurance – is one of the tools used to protect the banking system from the banking panic. The main function of deposit insurance – to provide peace of depositors if a bank faces financial problems. However, this defense raises many controversial issues. First insurance of bank deposits was introduced to avoid panic and bank runs so far it plays an important role in solving the problems of the banking panic. In the article the development of deposit insurance systems in the world and different operating models. Particular attention is paid to different periods of development of these systems and the extent of their capabilities and coverage of activities, including recent changes that were introduced after the global financial crisis.

Key words: banking crisis, insurance, deposit insurance limit of deposit insurance, deposit insurance model.

УДК 336

Жовтун Є.В.

аспірант кафедри менеджменту банківської діяльності
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Система страхування депозитів є предметом дослідження багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців. Варто зупинитися на дослідженні Даймонда та Дібвіга, які вивчали феномен банківської паніки. Серед зарубіжних науковців, які досліджували питання світового досвіду страхування вкладів, виділимо Стемпень К., Маккоуф П., Мішкіна Ф., Мельникова А.Г. тощо. До вітчизняних науковців, які вивчали іноземну практику функціонування систем страхування вкладів та проаналізували створення подібної системи в Україні, відносять Панчишина С., Савлука М., Набока р., Безвуха С. та інших.

Постановка цілей та завдання. Дослідження генезису становлення та цільової спрямованості систем страхування (гарантування) депозитів у світі.

Виклад основного матеріалу. Одним з найгірших наслідків резонансної інституційної невдачі банківської системи є панічне вилучення банківських вкладів, коли одночасне та масове зняття депозитів є загальною поведінкою. Даймонд та Дібвіг [1, 97] запропонували модель банківської кризи, яка пов'язана із явищами банківської паніки. На основі побудови моделі науковці ствер-

джують, що хоча банки і зменшують індивідуальний ризик, коли діють як фінансові посередники, вони створюють такий системний ризик як банківська паніка. Даймонд та Дібвіг вважали, що банківська паніка може грати основну роль щодо негативного впливу на економіку навіть більше ніж скорочення грошової пропозиції, оскільки зазвичай це викликає потребу у довгостроковому попиті на позики, що зупиняє інвестиції та веде до падіння ВВП. Натомість забезпечуючи приріст депозитів, системи страхування (гарантування) депозитів сприяють підвищенню інвестиційних можливостей банку, веде до зростання ВВП та розвитку економіки.

Страховання депозитів в тому чи іншому вигляді існує практично у всіх країнах світу. Варто зазначити, що в минулому передумовою його виникнення передувала криза банківської системи країни (про що буде детально розглянуто нижче). В цілому система страхування депозитів забезпечує захист вкладників банку у випадку банкрутства банку. Основний ефект системи страхування депозитів полягає у попередженні банківської паніки і відтоку депозитів. Страховання депозитів покликане вирішити два основних завдання. По-перше, забезпечити гарантії повернення вкладів вкладни-

кам. По-друге, сформувати на цій основі реальний механізм попередження кризи банківської ліквідності та банківської паніки. Надалі в статті буде розглянуто етапи формування систем страхування депозитів та їх основні тенденції їх формування як інституту забезпечення довіри вкладників.

Дослідження систем страхування депозитів може бути поділене на два окремих типи. Перший тип включає дослідження проблематики системи страхування депозитів, де увага дослідників та практиків в основному приділяється різним аспектам діяльності установ із страхування депозитів. В залежності від періоду та економічної ситуації виникали нові дилеми, з якими стикалися дослідники та практики. Так, свого часу акцентувалася увага на легітимності створення систем страхування [2, 182], надання їм нових прав та ролей [3, 53] чи обговорювали будову ефективних конструкцій [4, 74].

Другий тип досліджень включає систематичний аналіз. В рамках дослідження робота дослідників та міжнародних організацій зосереджується на зборі, аналізі та наданні даних щодо фондів гарантування депозитів [5, 45]. Такі дослідження, використовуючи власний авторський метод аналізу та інші авторські дослідження, а також порівняльні методи, стають підґрунтям для систематизації даних щодо розвитку установ із страхування депозитів, і на цій основі можуть бути визначені деякі закономірності типових систем гарантування депозитів.

Узагальнення даних отриманих у дослідженнях функціонування установ страхування депозитів показує, що приблизно у 120 країнах світу на кінець серпня 2014 року створено установи із страхування депозитів [6, 97].

Концепція страхування депозитів була відомою досить давно. Піонером у цій сфері були Сполучені Штати, де перше банкрутство банку мало місце в 1809 році. Саме ця подія спонукала кредиторів та державні органи сприймати ризик, що походив із банківського банкрутства. До цього часу вважалося, що банківського ліцензування буде достатньо для захисту інтересів клієнтів [8, 73]. Для того, щоб запобігти втраті депозитів клієнтів у майбутньому, в 1820 році була створена перша система підтримки ліквідності комерційних банків Саффолю, за якою послідували приватно засновані системи в різних штатах. Створення та розвиток цих установ з часом продовжувався на Американському континенті, але внаслідок численних банкрутств в 1837–1842 роках та змін в банківському ліцензуванні після 1866 року, системи гарантування депозитів припинили свою діяльність приблизно на 67 років.

Так було до Великої Кризи 1929–1933 років, коли через заснування першої, універсальної та національної системи страхування депозитів у США в 1934 році почався сучасний період розвитку установ гарантування депозитів. Вона залишалася єдиною подібною системою у світі тривалий час [9, 15]. Лише в 1961–1971 роках, з'явилися наступні системи в різних частинах світу, в основному у таких розвинених країнах як Канада, Японія чи Західна Німеччина, а також у Індії. Інша, схожа за розміром, хвиля запровадження систем гарантування депозитів спостерігалася між 1974 та 1980 роками. Можна стверджувати, що це був період спонтанного розвитку таких систем, в основному в таких європейських країнах, як Іспанія, Бельгія, Нідерланди чи Австрія.

Таблиця 1

Розподіл країн за періодами впровадження систем гарантування вкладів

Час заснування системи	Країни, що впровадили систему гарантування
1934	Сполучені Штати
1961–1971	Індія, Норвегія, Домінікана, Філіпіни, Німеччина, Канада, Лівія, Фінляндія, Японія
1974–1980	Бельгія, Маршалові Острови. Іспанія, Нідерланди, Аргентина, Австрія, Франція, Великобританія
1983–1989	Туреччина, Бангладеш, Швейцарія, Ісландія, Колумбія, Тайвань, Венесуела, Чілі, Мексика, Тринідад та Тобаго, Данія, Італія, Кенія, Нігерія, Ірландія, Люксембург
1991–2003	Перу, Острів Мен, Ліхтенштейн, Португалія, Бахрейн, Угорщина, Чеська Республіка, Танзанія, Уганда, Бразилія, Греція, Оман, Польща, Білорусь, Болгарія, Південна Корея, Литва, Македонія, Марокко, Румунія, Словаччина, Судан, Швеція, Алжир, Хорватія, Тайланд, Боснія та Герцеговина, Еквадор, Естонія, Гібралтар, Індонезія, Ямайка, Латвія, Малайзія, Україна, Гватемала, Гондурас, Казахстан, Ель Салвадор, Багами, Кіпр, Йорданія, Туркменістан, В'єтнам, Болівія, Чорногорія, Нікарагуа, Сербія, Словенія, Албанія, Уругвай, Узбекистан, Мальта, Парагвай, Росія, Зімбабве
2004–2006	Гонг-Конг, Молдова, Таджикистан, Вірменія, Сінгапур
2007–2014	Азербайджан, Барбадос, Австралія, Ємен, Киргизстан, Острів Джерсі, Мавританія, Афганістан, Лівія, Непал, Бруней, Британські Віргінські Острови, Центральна Африканська Республіка, Чад, Демократична Республіка Конго, Екваторіальна Гвінея, Габон, Бермуди, Косово, Шрі Ланка, Монголія, Палестина, Лаос

Джерело: власний матеріал автора на основі даних IADI (2014)

Після дворічної перерви, в 1983–1989 роках відмічається наступний період розвитку таких систем. Система страхування депозитів поширювалася не тільки у Європі чи Північній Америці, але також і у Латинській Америці та африканських країнах.

Найбільш інтенсивним часом розвитку цих систем був період між 1991 та 2003 роками. Це був етап впровадження гармонізованих правил в сфері систем страхування депозитів у Європейському Союзі, що створило правове підґрунтя та можливості розвитку системи фінансового гарантування значної частини світових регуляторів. Здається, що потенційна кількість країн, здатних створити системи страхування депозитів, майже вичерпана.

В наступному періоді, в 2004–2006 роках, була створена мала кількість систем, в основному в азійських країнах, що розвивали своє фінансове регулювання у той час.

Глобальна фінансова криза започаткувала новий період заснування систем гарантування. Саме в 2007–2014 роках знову спостерігається нова велика хвиля запровадження систем гарантування вкладів в різних країнах світу (табл. 1).

Крім країн, в яких діють системи гарантування, можна виділити країни, де такі системи не були створені, включаючи Китай, Іран, Ізраїль чи Камбоджу. Більш того, існує група країн, які напевно не хочуть запроваджувати систему страхування депозитів, наприклад Нова Зеландія (відмова від системи страхування депозитів) чи Саудівська Аравія [10].

Аналіз еволюції створення системи страхування показує, що створення систем страхування депозитів має хвилеподібний характер, обумовлений зовнішніми потрясіннями, зокрема: Велика депресія в США, Текілова криза в Латинській Америці, Азійські фінансові кризи, систематична трансформація в Європі в 1990-х роках чи остання світова фінансова криза. Це доводить, що під час кризи виникає гостра необхідність у запровадженні системи гарантування вкладів. В той же час, хоча ця теза перевірялася різними дослідниками, вона не була напевно підтверджена [11, 56]. Виділяють і інші причини: закономірності розвитку фінансового ринку, позитивний досвід інших країн, вдосконалення елементів існуючих систем. Таким чином, у розвитку системи гарантування вкладів виділяються етапи концентрації інтересу до впровадження систем та етапи зниження інтересу.

В середині 19-го сторіччя в Сполучених Штатах домінували думки, що системи гарантування мають бути місцевими та приватно керованими (представниками банків). Однак з часом, під впливом невдач цих американських систем та внаслідок Великої Кризи такі погляди були переглянуті. Починаючи з цього періоду до 1970х років було

декілька досліджень, щодо мети функціонування системи та легітимності її створення. Такі «однобічні» підходи домінували і дані установи не працювали у більшості країн світу [12, 21]. Згодом набуло розвитку впровадження державного управління в систему депозитного страхування, що поряд з фактором банкрутства є вирішальним чинником формування системи гарантування вкладів на довгостроковій основі, а також запровадження державного фінансування у критичних ситуаціях. Це обумовило необхідність тісного співробітництва із наглядовими органами, яке було запроваджено у обмеженому масштабі.

В період з 1971 до приблизно 1980 року відбулося послаблення превентивного регулювання та збільшення схильності банків до ризиків банківської діяльності. Розвиток системи гарантування породив і ряд проблем їх функціонування, що підлягають активній критиці: ново запроваджені системи не служать в дійсності на користь осіб, що розміщують депозити, а створюють новий засіб впровадження інтересів уряду; супутні ефекти функціонування систем страхування депозитів; неефективність систем, недостатність захисту проти банківської паніки; визначення організаційної форми та повноважень інституцій щодо захисту.

Новий час породжує нові проблеми. 1981 року відбулася дерегуляція банківської системи, яка викликала полегшення пруденційних норм. Сформовані у період між 1981 та 1990 роками сильно диверсифіковані страхові депозитні системи [14, 12] були вивчені з багатьох сторін (в основному в американських дослідженнях). Результати досліджень відображали критичні думки по відношенню до систем та вказували потребу у реформах, пропонуючи інші рішення, ніж ті які були втілені на практиці. Це стосувалося, наприклад, полегшення застережливих норм без проведення реформ системи страхування депозитів, запровадження банками так званої системи приватного менеджменту (так як публічні установи підпадають під політичний вплив), ідеї фінансування системи у варіанті пост-фактум.

У той же час, інші дослідження пропонували посилення взаємодії між центральним банком та наглядовим органом. Критики вказували на те, що з часом діяльність системи стає бюрократизованою, занадто дорогою та те, що в дійсності вона може фінансуватися з публічних фондів [15, 45].

Однак, аргументи за розвиток систем страхування депозитів перемогли і почався наступний період 1991–2003 років. В цей період спостерігалось створення нових систем відповідно до рішень та на рівні кожної країни, з огляду на систематичну трансформація у сприятливому економічному середовищі. Це був час найбільш динамічного

розпаду концепцій централізації влади та піднесення систем страхування депозитів у світу, а також розвитку фінансового посередництва. Також це був час різкої критики побічних ефектів функціонування даних систем, включаючи часто згадуваний моральний ризик [16, 28]. Дослідники стверджували, що це був не актуальний, а критичний формальний та юридичний захист. Тому жодної уваги не приділялося значенню такого роду захисту для національного бюджету. Сформувалася дворівнева система, яка набула нового наповнення для вирішення як проблем захисту вкладників, так і проблем щодо фінансової стабільності [17, 34]. Вона прийняла різні форми, від допоміжних функцій (наприклад у Польщі) до повного нагляду та контролю, включаючи можливість виконувати функцію управляючого банкрутством (наприклад у Сполучених Штатах).

У 2004–2007 роках ідея страхування депозитів не викликала таких бурхливих емоцій як до цього, оскільки більшість систем було запроваджено і тема негативних побічних ефектів була дійсно вичерпана. Риторика домінувала з такого погляду, що система приносить більше вигоди ніж втрат. В цей період не пропонувалося революційних реформ і спостерігався статус-кво [18, 52].

Тільки в 2007–2010 роках як результат глобальної фінансової кризи спостерігалася глобальна зміна в підході до систем. В перший раз за 100 років у Великій Британії спостерігалось панічне вилучення банківських вкладів, яке було прямим наслідком ліквідації систем співстрахування. Було запропоновано збільшення гарантій так як обсяги були встановлені відносно давно. В результаті були проведені деякі реформи в Європейському Союзі та Сполучених Штатах. Невдовзі виявилось, що системи в Європі були сформовані за принципом циклічного фінансування та в поточному розрізі були погано фінансовані для того, щоб виконувати свою роль. Дослідники наголошували на ключовій ролі, що відігралася системами, у поверненні довіри вкладників та пропонували їх включення до кризового менеджменту. Вони наголошували на необхідності поліпшення комунікації із вкладниками та донесення до них цінності, якою є захист в сучасний спосіб. Також було запропоновано змінити напрямок фінансування систем на модель із постійними внесками, оскільки тільки добре капіталізовані системи страхування депозитів здатні ефективно діяти в кризовій ситуації [19, 18].

Таблиця 2

Покоління моделей

Покоління	Назва покоління	Риси	Приклади
I	В основному добровільні приватні системи	Початкові ініціативи із створення систем захисту депозитів самими банками з різними можливостями використання зібраних коштів (допомога з ліквідності, фінансування поглинань чи компенсація депозитів)	США в 19 сторіччі, частина приватних систем у Німеччині та Австралії
II	Системи державного захисту не виражені прямо	Неформальні системи захисту вкладів, які є видом зобов'язання держави виплати кошти проблемної організації без визначення задалегідь правил такого захисту	Саудівська Аравія, Нова Зеландія
III	Каса	Системи, відповідальні за виплату застрахованих депозитів у випадку банкрутства, що збирають кошти для потенційних виплат вкладникам	Австрія та Німеччина (державні системи), Швейцарія, Нідерланди, Словенія
IV	Каса плюс	Системи відповідальні за виплату застрахованих депозитів з додатковими функціями нахшталт контролю правильності даних щодо депозитів в банківській системі, стрес-тестування банків, підтримання деяких обмежувальних процесів в секторі без чітких повноважень по рішенням	Аргентина, Бразилія, Польща, Велика Британія
V	Мінімізатор збитків	Системи відповідальні за виплату застрахованих депозитів, активно включені в процеси реструктуризації чи відновлення платоспроможності фінансових установ, з представництвом в керівництві установ з повноваженнями щодо вибору напрямків цих процесів	Канада, Франція, Індонезія, Японія, Мексика, Туреччина
VI	Мінімізатор ризику – повноваження управляючого	Системи із значною функцією зменшення ризиків в фінансовій системі, включаючи відновлення платоспроможності та право виконувати попереджувальний нагляд, також відповідно фінансовані, для того щоб мати можливість надавати широку капітальну підтримку процедурам	Сполучені Штати, Південна Корея

Джерело: JacubKerling «Development of deposit insurance system in the world», JMFS № 12, December 2015.

В наш час спостерігаємо динамічне зростання ролі та повноважень систем страхування депозитів. По відношенню до діяльності систем наголос робиться на посилення фінансової стабільності та діяльності системи в межах мережі фінансової безпеки.

Перше та друге покоління систем, наведених в таблиці 2, повільно починають зникати. Більшої значущості набувають більш розвинуті системи, їх роль виражається не тільки у виплаті втрачених депозитів, але також і в участі в допомозі, що надається банкам, та захисті від обставин, що можуть призвести до настання страхових випадків та умов (банкрутство банку). Зараз найбільша кількість моделей є моделями із трохи розширеними владними повноваженнями, такими як каса плюс (покоління 4). З огляду на поточні реформи, моделі із найбільшими повноваженнями також набувають значущості, їх можливості впливає з того, що вони є установами, відповідальними за відновлення платоспроможності фінансових установ поруч із традиційною роллю депозитного страховика.

Висновки з проведеного дослідження. Системи страхування депозитів є наймолодшими учасниками системи фінансової безпеки. Спочатку вони функціонували як приватно створені установи. Проте, з часом, ідея зазнала значущості і роль депозитного страховика була взята на себе державними установами. Може бути виділено декілька періодів по відношенню до запровадження та розвитку ідеї страхування депозитів. Їх пік був у 1990х роках та після 2007 року, коли найбільша кількість страхових установ була запроваджена. Ідея страхування депозитів може мати різні форми у заданій моделі діяльності системи страхування. В поточний час спостерігається пост-кризова тенденція розвитку владних повноважень наданих установам страхування депозитів. Дані інституції, в перший в історії раз, починають поступово грати роль установ, відповідальних не тільки за депозитні платежі, а і також за вибір стратегії банкрутства банку чи процедури відновлення його платоспроможності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Douglas W. Diamond, and Philip H. Dybvig,

Bank runs, deposit insurance, and liquidity," *Journal of political economy*", June 1983, vol. 91, no.3.

2. Kunt A., Detragiache E. Does Deposit Insurance Increase Banking System Stability?—An Empirical Investigation, WPS2247, World Bank 2003.

3. Kunt A., Kane E., Laeven L., Deposit Insurance Around the World: Issues of Design and Implementation, MIT press, July 2008.

4. DiGiorgio G., DiNoia C., Which Deposit Insurance in the E-Banking World? Mimeo, 2001.

5. England C., Private Deposit Insurance: Stabilizing The Banking System, "Cato Policy Analysis" 1985, no.54.

6. FDIC, A Brief History of Deposit Insurance in the United States, September 1998.

7. FSB, Thematic Review on Deposit Insurance Systems, Peer Review Report, Basel 2012.

8. Garcia G., Deposit Insurance and Crisis Management, IMF Working Paper, March 2000.

9. Garcia G., Deposit Insurance: A Survey of Actual and Best Practices, IMF, WP/99/54, April 1999.

10. IADI, Deposit Insurance Systems, Deposit Insurance Systems Worldwide, www.iadi.org (27.10.2015).

11. IADI, Funding of Deposit Insurance Systems, 2008.

12. Kane E., The Gathering Crisis in Federal Deposit Insurance, MIT Press, 1985.

13. Krepes C.H., Wacht R.F., A More Constructive Role for Deposit Insurance, "The Journal of Finance" 1971, vol.26, no.2, Papers and Proceedings of the Twenty-Ninth Annual Meeting of the American Finance Association, Detroit.

14. Laeven L., Valencia F., Systemic Banking Crises Database: An Update, IMF Working Paper, WP/12/163.

15. Pennacchi G., Risk-Based Capital Standards, Deposit Insurance and Procyclicality, FDIC Center For Financial Research Working Paper no. 2004–05, November 2004.

16. Rogoff R.C.K., This Time is Different: Eight Centuries of Financial Folly, Princeton University Press, 2009.

17. Taggart J.H., Jennings L.D. «The Insurance of Bank Deposits», "Journal of Political Economy" 1934, vol.42, no.4, The University of Chicago Press, Chicago.

18. Talley S., Deposit Protection and the Spread of Deposit Insurance: Some Guidelines for Developing Countries, World Bank, 1990.

19. Urrutia J.L., Mishra C., Deposit Insurance Subsidies, Moral Hazard, and Bank Regulation, "Journal of Economics and Finance", vol.19, no1.